

MONUMENT VALITSEVALE IDEOLOOGIALE VÕI KOMMUNISMIOHVRITELE?

Monument Eestis on üldiselt olnud võimu ideoloogiline tööriist - kunstiline tase ja sotsiaalne tähendus tuuakse siin tihti ikonograafia ja ühemõttelisuse ohvraks. Kas järjekordne tänase riigivõimu kristalliseerumine rahvuslastele katarsist tekitavaks objektiks lahendab midagi, või on demokraatliku riigi jaoks üleküllastumine juba toimunud? Monumentaalne suurvorm jääb alati kõitvaks žanriks, kuid järjekordse ideoloogilise monumendi peale mõeldes tekib igal haritud kodanikul okserefleks.

Loobumine klassikalisest monumendi käsitlusest ei saa siiski tähendada turvalist, konservatiivset, ja vähem provokatiivset galeriikunsti. Arthur C. Danto on öelnud järgmist: "Avalikus ruumis paikneva säidskulptuuri kohta käivad kunsti-otsustused ei saa üks-üheselt adopteerida kõiki kaasaegse kunsti praktikas rakendatavaid mõõdupuid, näitusesaalis kehtivad kriteeriumid kehtivad siin vaid osaliselt." Sama mõte kehtib ka vastupidi pööratuna - galeriikunsti žanr on samamoodi piiratud, sest ta peab püsima kriitilisena; monumentaalkunsti tegevusväli on erinev, see on võimsalt kaldu võimusuhte kajastamise suunas.

Monumentaalkunsti pole mõtet hinnata tema kunstilis-käsitöölise parameetrite järgi, vaid pigem suhestumise alusel ideoloogiasse. Monument võib teenida valitsevat ideoloogiat, või luua viiteid konkureerivale ideoloogiale, kuid ta võib olla ka vaba käibel olevate ideoloogiatega suhetusmisesest. Filosoof Michel Foucault vaatles ühiskonda võimuvahetuste kaudu. Ta uuris vanglasüsteemi ning Panoptikumi tüüpi vangimaja kujunes tema jaoks üheks selgemaks võimuformatsiooni kirjeldavaks diagrammiks. Panoptikum oli tema jaoks ideaalkujul ruumiline diagramm valitsenud vangistusideoloogiast. Täna on vangistamise ideoloogiad muutunud, ka vanglate tüübid on oluliselt teisenenud. Kuid võime nõustuda Foucault ideega, et igale võimuformatsioonile vastab ruumiline diagramm.

Selleks, et monument vabaneks valitseva ideoloogia kammitsatest ei tohi ta olla üles ehitatud tänaste võimudiagrammidega sarnaselt. Monument peab iga kord leidma uue vormi, uue skaala ja meediumi, mis kajastab tema ellu kutsumise tegelikku problemaatikat.

Panoptikumi tüüpi vangla

KOMMUNISTLIKU REŽIIMI DIAGRAMM

Eestis eksisteerivad mitmed möödunud ajastute võimusuhteid iseloomustavad ruumilised diagrammid. Muistse vabadusvõitluse perioodist on alles tervet riiki kattev maalinnade võrgustik. Sellele järgnenud feodaalset valitsemisaega iseloomustavad linnused. Mõisate kehadeid võib samuti vaadelda kui Baltisaksa aadlkonna võimudiagrammi. Ka vabadussõja monumentide näol on tegemist oma ajastu ideoloogia ruumistumisega - iga küla ja vald rajas iseseisvalt sõjas hukkunute mälestamiseks väikese monumendi. Selline teguviis löi konkreetsete inimeste toel valminud kodanikualgatus võimu sümboliseerivad objektid. Kunagised (ka taastatud) vabadussõja monumendid on tänapäevases ideoloogiast vabad. Tallinnasse rajatud vabadussõja võidusammas paraku sinna süsteemi ei kuulu - selle näol on tegemist tänase rahvusluse ideoloogia ja valiseva võimu sümboliga.

Ka kommunistlikut režiimi kajastava diagrammi otsimisel on vaja leida ajastupõhine ruumiline süsteem, mis on oma

EESTI VABADUSSÕJA MÄLESTUSMÄRGID

Eesti Vabadussõja mälestusmärgid ja nende paiknemine

tähtsuse tänapäeva ühiskondliku toimimise kontekstis minetanud. Kommunistliku režiimi võimusuhetest on Eestis piisavalt jälgi, kuid sõjaväebaasides on kristalliseerunud kommunismi tähendus Eesti jaoks kõige selgemalt. Baasid olid puhtalt võõrvõimu sümbolid, laialipillutatud üle maa, kuid tänu piiritsoonile tugevalt orienteeritud ranniku suunas. Need baasid on muutunud täielikult kasutuks peale okupatsiooni lõppemist. Nendes sobituvaid sõjaväeliseid struktuure ei eksisteeri taasiseseisvunud Eestis. Baasid omavad täna neutraalset kuvandit - nad ei suhestu siinsete muulastega mingilgi moel rohkemalt kui siinsete eestlastega. Ka tuleviku sõjapidamisviisides pole kohta külma sõja aegsetel struktuuridel. Võib väita, et nendele baasidele on igaveseks määratud sarnane maastikuobjekti saatus nagu Muistset vabadusvõitlust kirjeldavatel maalinnadel. Emotsionaalne laetus ning möödunule viitav memoriaalsus on sellistesse puhastesse diagrammidesse sisse kirjutatud.

Kahutsi (Põide) Maalinn Saaremaal

MEMORIAALI MEEDIUM

Diagrammist arusaadava monumendi loomine vajab kunsti tehnikaid, sekkumise määr aga sõltub skaalast ja võimalustest. Eestis olnud võõrsõjaväelaste hulk ulatus okupatsioonaja lõpul 120000 inimeseni. Eestis oli kokku ligi 1500 sõjaväeobjekti, mis paiknesid 800 kohas. Sõjaväeobjektid paiknesid ligi 87000 hektaril. Nõukogude aegsete sõjaväebaaside esitlemine on oma olemuselt hiigelsuur ettevõtmine - vastavalt võimalustele tuleb esitlemiseks valida parimad näited. Samas on oluline näidata teema massiivsust ja sõjaväeobjektide pidevat kohalolu kõikides maakondades.

Sekkumise lähteülessandest koorub välja kunstiliste tehnikate võimalikkus. Sõjaväebaasides peab piirduma minimaalsega. Minimaalne tegevus objektide esitlemiseks memoriaalina on nende maastikuline korrastamine ja nende ajaloolise sisu tähistamine. Vaja on maha raiuda kahekümne aastaga kasvanud võsa ning organiseerida pidev heina ja muru niitmise võimalus tulevikus. Kõik säilitatavad objektid vajavad tutvustavaid plakateid ning kõik teed objektidele märgistamist. Taoline sekkumise mudel on analoogne maakunstile - võsa ja niitmise piiride paika panemine on kõige suurem professionaali sekkumist nõudev ülesanne. Niivõrd suure skaalaga objekti korrastamine on sellise memoriaali rajamise juures peamine töö, mis tähenduse loob.

TÄHENDUS JA ERILISUS

Võiks öelda, et kõige ausam viis memoriaali rajada on seda

mitte rajada. Memoriaal on vaja lihtsalt üles otsida. Üles leitud ruumilise struktuuri juures ei ole meil vaja esitada küsimusi selle objekti sobivusest. Siin puudub vajadus võrrelda seda objekti maailma kunstitrendidega - see objekt on oma olemuselt siinse kultuuri pärisosa, mis ei järgi maailma monumentaalkunsti trende vaid ütleb ise sõna sekka ja laiendab klassikalise monumendi tähendust.

Eesti ruum erineb valitsevast Lääne maailma ruumilisest konfiguratsioonist oma hõreduse, loodusläheduse ja laialipaisatuse tõttu, ka sinne memoriaal võiks maailmas levinud monumentidest sama kriteeriumi alusel erineda. Kõik siinse piirkonna võimuvahetuste kajastavad ruumilised diagrammid paistavad silma selle hõreda konteksti järgimisega. Sõjaväebaasid on samuti seda ruumilist omapära toetavad objektid. Baaside lisandumisel vaatamisväärsuste hulka muutub kuvand siinset ruumist ühe järjekordse kihi võrra rikkamaks. Hõredat elamist harrastava eestlase jaoks on iga pühapäevane rituaal muruniitmine, juhtugu see siis linnakodus või maal. Niitmine loob metsikust maastikust kultuurmaastiku ja sõjaväebaasist memoriaali. Selle asemel, et eraldada ühekordselt raha ja ehitada järjekordne fetišobjekt tuleks sätestada määrused ja korraldused, et algaks kommunismiohvrite memoriaali kui sõjaväe baaside ruumi korrastamise protsess.

Dejevo (Karujärve) Raketi baas Saaremaal

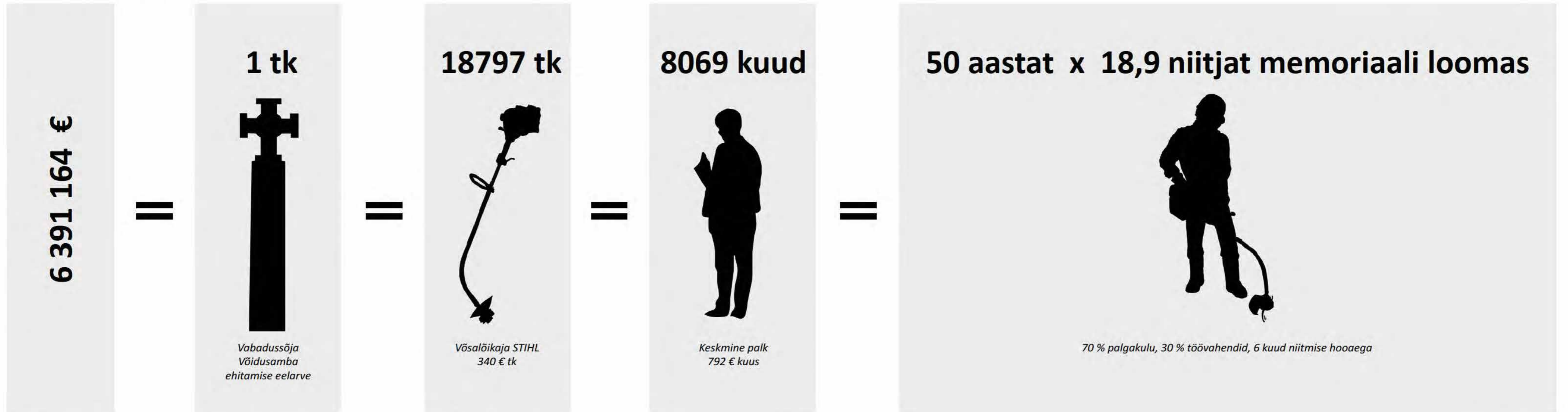

Trimmerimees muru niitmas

MEMORIAAL KUJUTAB ENDAST SÕJAVÄEBAASIDE TERRITOORIUMITE MAASTIKE VÕSAST PUHASTAMIST JA PIDEVAT KORRASHOITU TULEVIKUS. SELLELE LISANDUB OBJEKTIDE TÄHISTAMINE JA AJALOO ESITLEMINE.

OBJEKT VS. PROTSESS:

SÄILITAMIS JA KORRASTAMISVÄÄRSED SÕJAVÄEBAASID:

HARJUMAA

1. Aegviidu - Motoriseeritud laskurdiviisi ja sapöörisõjaväeosa polügoon - 33088 ha
2. Anija - Kehra, Palmimäe - Tsiivilkaitseväeosa - 10 ha
3. Anija - Tapassaare - Raketibaas - 100ha
4. Harku - Humala - Sideväeosa juhtimiskeskus - 64 ha
5. Harku - Keila-Joa - Raketibaas - 423 ha
6. Harku - Muraste - Raketibaas - 43 ha
7. Harku - Suurupi - Mereväe baas - 62ha
8. Jõelähtme - Neeme - Raketibaas - 18 ha
9. Jägala - Tallinna Kõrgem Poliitiline Ehitussõjakool - 219 ha
10. Kiili - Raudalu - Raketibaas - 55 h a
11. Kuusalu - Kahala - Raketibaas - 64 ha
12. Loks - Hara Laht - Suurpea Inst. Polügoon - 1240 ha
13. Loks - Suurpea - Leningradi Laevade Füüsikaliste Väljade TUI filiaal ja sadam - 140 ha
14. Nissi - Lintsi - Raketibaas ja Laod - 200 ha
15. Padise - Rebase - 181 ha
16. Padise - Altküla - 150 ha
17. Paldiski - Mereväeosa - 2639 ha
18. Saku - Männiku - Uhendlaod - 262 ha
19. Saku - Tännasilma - Sideväeosa - 113 ha
10. Saku - Laagri - Sidekeskus - 40 ha
11. Naissaar - Põhjaküla - Mereväeosa, Sideväeosa, Raketibaas, Miiniladu - 1841 ha
12. Viimsi - Rohuneeme - Raketibaas - 160 ha

HIUMAA

13. Kõrges-saare - Ristna - Õhutõrje Radarijaam - 114 ha

IDA-VIRUMAA

14. Kohtla - Ontika - Raketidivisjon - 16ha
15. Sonda - Uljaste - Raketibaas - 53 ha

JÕGEVAMAA

16. Põltsamaa - Laeva polügoon - 2347 ha

JÄRVAMAA

17. Ambla - Kuru - Raketibaas - 45 ha
18. Kabala - Arkma - Lokaatorijaam - 95 ha
19. Kabala - Ollepa - tagavaralennuväli - 230 ha
20. Koigi - Nurmsi - tagavaralennuväli - 197 ha

LÄÄNEMAA

21. Hanila - Virtsu - Mereväe tagavaralennuväli - 700 ha
22. Osmussaar - Sideväeosa - 460 ha
23. Ridala - Pullapää - Radarijaam - 16 ha
24. Ridala - Karatuma - Raketidivisjon - 38 ha
25. Ridala - Rohuküla - Raketidivisjon - 47 ha
26. Ridala - Kilti - Õhukaitse lennuväe polk, lennuväli - 768 ha

LÄÄNE-VIRUMAA

26. Kadrina - Põima - Juhtimiskeskus - 57 ha
27. Rakvere linn - Piirivalve lennuskadriil, kopterite lennuväli - 110 ha
28. Rakvere - Kloodi - Raketidivisjon - 64 ha
29. Saksi - Männiku - Raketidivisjon - 193 ha
30. Tapa linn - Hävit. Polk, Lennuteeninduspataljon - 737 ha
31. Vinni - Kadila - Raketidivisjon - 941 ha

PÕLVAMAA

32. Laheda - Ridali - Lennuväli - 115 ha

PÄRNUMAA

33. Sauga - Lennuväli, ehitusväeosa - 835 ha
34. Surju - Lutsu - Raadiotehniline õhutõrjeväeosa - 85 ha
35. Uulu - Varustusbaas - 67 ha

RAPLAMAA

36. Kohila - Pahkla - Raketibaas - 194 ha
37. Rapla - Kuusiku - Lennuväli - 577 ha

SAAREMAA

38. Kihelkonna - Karujärve - Raketibaas - 1218 ha
39. Kihelkonna - Undva - Lokaatorijaam - 401 ha
40. Kaarma - Aste - Mereväe tagavaralennuväli - 171 ha
41. Kärla - Kogula - Mereväe varulennuväli - 388 ha
42. Leisi - Peederga - Raketibaas - 49 ha
43. Muhu - Piiri - Raketibaas - 61 ha
44. Salme - Järve - Raketibaas - 16 ha
45. Torgu - Tammuna - Piirivalvekordon - 34 ha
46. Valjala - Kallemäe - Raketibaas - 52 ha

TALLINN

47. Tondi sõjaväelinnak - Motolaskurdiviisi, Motolaskurpolk, Varustuspatalljon, Remondipataljon - 45 ha
48. Miinisadam - Demineerimine ja allveelaevatõrje - 37 ha
49. Paljassaare - Miini ja torpeedobaasi laod - 44,2 ha

TARTUMAA

50. Luunja - Aki mets - Tuumapommladu - 134 ha
51. Tartu - Raadi - Lennuväli - 750 ha
52. Tartu - Kärkna - Lennuväe Kütuseladu - 125 ha
53. Tähtvere - Vorbuse - Sideväeosa - 128 ha

VALGAMAA

54. Helme - Holdre - Raketibaasi varupositsioon - 186 ha
55. Hummuli - Õhutõrje tehniline väeosa - 53 ha
56. Sangaste - Raketibaas - 43 ha
57. Tõlliste - Paju - Tagavaralennuväli - 340 ha
58. Tõlliste - Vilaski - Strateegiliste keskmäärakettide baas - 276 ha
59. Oru - Rooni - Strateegiline raketibaas - 543 ha
60. Oru - Uniküla - Strateegiline raketibaas - 299 ha

VILJANDIMAA

61. Kolga-Jaani - Utsali - Dubrovski motolaskur korpus - 149 ha
62. Polli - Rutu - Raketibaas - 33 ha
63. Tarvastu - Suislepa - Tagavaralennuväli - 263 ha

VÖRUMAA

64. Rõuge - Sänna - Raketibaas, õhutõrje õppeväeosa - 543 ha
65. Sõmerpalu - Vastse-Nursi - Raketibaas, dessantväeosa - 81 ha
66. Võru - Palometsa - Raketibaas - 143 ha

